

## РОЗВИТОК ТОЛЕРАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ ВЧИТЕЛЯ ЯК УМОВА МІЖКУЛЬТУРНОЇ ВЗАЄМОДІЇ З ДІТЬМИ

2. Давидов М.А. Теоретичні основи формування виконавської майстерності баяніста (акордеоніста): Підручник для вищ. та середніх муз. навч. закладів. – К.: Муз. Україна, 2004. – 290 с.

3. Таранов Г.П. Курс чтения партитур /

Под ред. Д. Рогаль-Левицкого. – М. – Л.: Искусство, 1939. – 358 с.

4. Сучасний словник іншомовних слів: Близько 20 тис. слів і словосполучень / Уклали: О.І. Скопненко, Т.В. Цимбалюк. – К.: Довіра, 2006. – 789 с. – (Словники України).

Стаття надійшла до редакції 19.12.2008

УДК 37.046.16

Любов Гончаренко, кандидат педагогічних наук,  
доцент кафедри теорії і методики викладання гуманітарних дисциплін  
Південноукраїнського регіонального інституту  
післядипломної освіти педагогічних кадрів,  
м. Херсон

## РОЗВИТОК ТОЛЕРАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ ВЧИТЕЛЯ ЯК УМОВА МІЖКУЛЬТУРНОЇ ВЗАЄМОДІЇ З ДІТЬМИ

*Стаття розкриває важливість розвитку в педагогів толерантної поведінки як важливої умови для побудови міжкультурних контактів з учнями, які є представниками полікультурного соціуму.*

**Ключові слова:** толерантна поведінка, емпатія, полікультурність, міжкультурність.

**П**остановка проблеми. Існування полікультурного простору неможливе без затвердження в суспільній свідомості установок на взаємодію і взаємозалежність між індивідами й різними групами. Полікультурність середовища не передбачає розчинення в ній особистості, його уніфікації та деперсоналізації, тому людина для побудови власної долі вибирає в цьому середовищі те, що для неї найбільшою мірою особисто підходить.

Суспільство, яке складається з представників різних культур підштовхує людину до набуття здатності комунікувати у великому міжкультурному соціумі. Міжкультурність являє собою стосунки, що базуються на постійній взаємодії й співпраці між різними соціальними й культурними групами. Вона визначається культурним обміном й пізнанням один одного в контексті турботи про збереження специфіки кожної місцевої спільноти.

Сучасний учитель живе та працює в умовах полікультурного суспільства, відповідно він має вміння будувати стосунки з представниками інших культур. Такі стосунки будуть вдалим за умови орієнтування педагога на розуміння, толерантність, сприйняття та повагу культурного розмаїття.

Толерантність як здатність розуміти й сприймати унікальність іншої особистості має

стати важливою особистісною характеристикою учителів у процесі міжкультурної взаємодії, адже саме вона дає можливість людині усвідомити різноманітність поглядів, переконань, уявлень, дій та виробити позитивне ставлення до таких відмінностей. Зважаючи на зазначене, тема статті є досить актуальною.

**Аналіз останніх досліджень.** Проблеми толерантності нині досить активно досліджують як вітчизняні, так і зарубіжні науковці, серед них С. Братченко, Р. Валітова, В. Васильєв, О. Грива, Ю. Тищенко, Н. Хомутинникова та інші; теорію міжкультурної комунікації розглядають В. Гудикунст, П. Донец, Ф. Клакхон, А. Садохін, В. Сафонова, А. Соколов, Г. Хофстед, Ф. Штротбек; питання, пов'язані з міжкультурними особливостями спілкування, досліджує Є. Деньгуб; міжкультурна комунікативна компетенція є об'єктом дослідження Ю. Кіма, С. Люхтенберга, Дж. Мартіна, Т. Накаями, Г. Тріандіса. І. Плужник звертає увагу на необхідність розвитку міжкультурної комунікативної компетентності студентів. Аналіз наукових розвідок з даної проблеми свідчить про те, що різні її аспекти привертати увагу багатьох науковців, але такий аспект як розвиток толерантної поведінки вчителів для побудови позитивних міжкультурних контактів ще мало досліджений.

## РОЗВИТОК ТОЛЕРАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ ВЧИТЕЛЯ ЯК УМОВА МІЖКУЛЬТУРНОЇ ВЗАЄМОДІЇ З ДІТЬМИ

**Мета статті** – обґрунтування важливості розвитку в учителів толерантної поведінки як важливої умови міжкультурної взаємодії з учнями.

**Виклад основного матеріалу.** Оволодіння людиною толерантною поведінкою є основою сучасного виховання, цінністю й соціальною нормою кожного громадянського суспільства. У сфері виховання й розвитку толерантність означає культивування взаємин відкритості, реальну зацікавленість у культурних відмінностях, визнання багатоманітності, розвиток здатності розпізнавати несправедливість й здійснювати кроки щодо її подолання, а також здатність конструктивно вирішувати суперечки й забезпечувати рух від конфліктних ситуацій до примирення й вирішення суперечностей.

Сучасний педагог має бути толерантним, оскільки в умовах полікультурного простору, який склався в Україні, він контактує з дітьми – представниками різних етносів. Без толерантної поведінки вчитель не зможе виховати в підростаючого покоління національну свідомість та повагу до інших культур.

Толерантна свідомість та поведінка мають стати важливими характеристиками професійної діяльності вчителів. Вони допоможуть освітянину усвідомити різницю ідей, звичаїв, традицій, що притаманні не лише різним народам, а й кожному представнику етнічної групи (дитині також), побачити спільне та відмінне між культурами, подивитися на власну культуру очима інших народів. Все це свідчить про те, що толерантна поведінка має бути важливою складовою професійної діяльності учителя, адже толерантність це не лише теоретичне поняття, а й елемент певної культури життя, певної культури поведінки людини. Дієвість соціальної толерантності знаходимо на рівні світоглядних позицій, також вона відображається у вчинках.

Для толерантної поведінки в умовах міжкультурних контактів з учнями вчителю необхідні:

- Знання про полікультурність та міжкультурну толерантність.

- Здатність до комунікативної толерантності, уміння вести діалог.

- Навички етнічної толерантності.

Знання про багатокультурність нададуть вчителю можливості зрозуміти, що полікультурне суспільство – складна система, що об'єднує людей різноманітних національностей з усією сукупністю їхньої взаємодії й взаємозалежності. Воно поєднує людей, які належать до різних культур і мають позитивні взаємини. Відомості про міжкультурну толерантність допомагатимуть

педагогу виробити в собі поведінкові навички під час взаємодії із школярами, які мають різноманітні ціннісні орієнтації.

Здатність до комунікативної толерантності та уміння вести діалог дають сучасному вчителю можливість для рівноправної взаємодії під час міжкультурних відносин.

Набуття педагогом навичок етнічної толерантності сприятиме пізнанню співрозмовника, пошуку факторів, що є спорідненими для представників різних культур, які треба сприймати, розуміти й поважати.

Учителям, які працюють в умовах багатокультурного колективу, варто також добре осмислювати свою роботу. Освітняни завжди мають бути прикладом толерантної поведінки для школярів, зокрема бути справедливими до кожної дитини незалежно від її культурної приналежності. Важливе значення також в діяльності педагогів посідає робота у напрямку консолідації учнів колективу, які мають певні відмінності. Виховання толерантної особистості лише тоді буде ефективним, коли його здійснюватиме педагог, який з розумінням ставиться до особливостей дітей в їх діалозі з іншою культурою. У загальноосвітньому навчальному закладі педагог і учень постійно взаємодіють і від того, який складається клімат в їхніх міжособистісних стосунках буде залежати конструктивність процесу комунікації. Учитель має знати, що під час спілкування важливо знайти точки дотику, загальне поле інтересів, бажання взаємодіяти з опонентом і лише за цих умов переходити до обговорення позицій, що відрізняються. Така діяльність призведе до плідного пошуку істини.

Виховання толерантності в полікультурному просторі, на думку О. Гриви, має здійснюватися через:

- Просвіту – процес, за якого особистість знайомиться з історією свого народу, родини, оволодіває моральними правилами взаємин та взаємодії з іншими людьми. Важлива просвіта й у галузі етнопсихологічних та етнопедагогічних особливостей особистості.

- Навчання, яке повинно містити серію тренінгів, котрі виконуватимуть наступні завдання:
  - ознайомлення з поняттям толерантності, толерантної поведінки, свідомості;

- стимулювання власних пошуків й активності в засвоєнні даних понять;

- розвиток навичок толерантної поведінки, взаємодії в різних сферах життєдіяльності [2].

Залучення вчителів до такої діяльності сприятиме не лише набуттю ними відповідних знань, розвиткові поведінкових навичок, а й

## РОЗВИТОК ТОЛЕРАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ ВЧИТЕЛЯ ЯК УМОВА МІЖКУЛЬТУРНОЇ ВЗАЄМОДІЇ З ДІТЬМИ

розумінню того, як ефективно побудувати навчально-виховний процес з формування толерантності у школярів.

У дослідженнях американських культурологів виділено основні ознаки толерантної поведінки: гнучкість – відсутність жорсткості у поведінці, безконфліктність; емпатія – інтерес до іншої людини – здатність співпереживати, усвідомлювати особливості іншої культури з точки зору її носіїв; не категоричність суджень – здатність не висловлювати різних суджень про інших [3]. Емпатійна поведінка виявляється в комунікації підтримки – вибір погоджувальних фраз, перепитувань, звернення до емоції, почуттів партнера, використання лексики з позитивною семантикою. При побудові толерантних стосунків в умовах полікультурності емпатія незамінна, адже будь-яка людина, котра чутлива до болю інших, буде обмежувати й придушувати власну агресію. Емпатія має стати важливою професійно-особистісною якістю учителя, оскільки він має пізнати емоційний стан, проникнути в переживання дитини. У навчально-виховному процесі під час міжкультурної взаємодії вчителя та учня мова йде про здатність педагога емоційно відгукуватися на проблеми школяра. Тут має проявлятися вміння поставити себе на місце дитини поглянути на події з її позиції. Прояв емпатії педагогом означає, що специфіка поведінки учня зрозуміла і приймається, а власна категорія поведінки будуватиметься більш гнучко [4]. Отже, емпатія – це проекція власних почуттів на почуття іншого, що дозволяє краще зрозуміти цю людину. Вона допомагає яскравіше уявити собі почуття, думки та прагнення іншого, при цьому ми не обов'язково симпатизуємо йому чи погоджуємося з ним, ми просто прагнемо сприймати події з його позиції. Завжди легше критикувати людину, аніж її зрозуміти.

Емпатія має такі види:

- емпатія емоційна – підтримка моторними й афективними реакціями іншої особи;
- емпатія когнітивна – базується на інтелектуальних процесах: порівняння, аналогія;
- емпатія предикативна – здатність передбачати афективні реакції іншого в конкретних ситуаціях.

Особливими формами емпатії є:

- співпереживання – переживання тих емоційних станів, що відчуває інша людина;
- співчуття – це переживання власних емоційних станів у зв'язку з почуттями іншого [4].

Гнучкість толерантної поведінки проявляється в умінні використовувати варіативні комунікативні стратегії й тактики й відповідні їм мовленнєві

засоби, корегувати свою поведінку з урахуванням різнопланових ситуативних факторів.

Набуття педагогом здатності не використовувати категоричні судження про людей передбачає під час висловлювання думки не вживати словесну оцінку самих фактів, явищ, людей, а характеризувати їх дії. Дана ознака характеризується використанням в мовленні способів висловлення думки, позитивною модальністю висловлювань. Оцінка людини в міжкультурних контактах дуже небезпечна, і про це вчителі мають знати, бо вона часто породжує негативні стереотипи, які в свою чергу призводять до етнічної нетерпимості та можуть спричинити кризи в стосунках з дітьми.

Результатом толерантної поведінки вчителя в умовах полікультурного суспільства є позитивна взаємодія з дітьми інших культур, поглядів, позицій, орієнтацій. Л. Байбородова виділяє одну з багатьох типологій, яка відображає взаємозв'язок, “взаємодії” й “толерантності”: діалог; співпраця; опіка; придушення; індиферентність; конфронтація; конфлікт [1]. Позитивну взаємодію відображають перші три типи, які ми й розглянемо. Так, у діалозі проявляється індивідуальність, а також вивчається своєрідність іншого. Саме через діалогову взаємодію проявляється рівність позицій у спілкуванні. А. Абсаямова зазначає, що в структурі діалогової взаємодії переважає емоційний та когнітивний компонент, які можна охарактеризувати через високий рівень емпатії, почуття партнера, вміння прийняти його таким, яким він є, відсутність стереотипності у сприйнятті інших, гнучкість мислення, вміння “бачити” свою індивідуальність, уміння адекватно оцінювати власну особистість. Вона переконана, що дана характеристика діалогової взаємодії є фундаментом толерантності та рівнем толерантних переконань [1]. Співпраця передбачає спільне визначення цілей діяльності, спільне планування, розподіл сил та засобів на основі можливостей кожного. Рівень толерантної поведінки під час співпраці можна охарактеризувати такими ознаками: контактність; доброзичливість; відсутність тривожності; мобільність дій; ввічливість; терпіння; довіра; соціальна активність.

Опіка передбачає турботу, не принижує достоїнство того, кого опікають і є природною нормою суб'єкта та об'єкта. Даний рівень толерантних стосунків має такі ознаки: емоційна стабільність; високий рівень емпатії; екстравертність; соціальна активність; вміння прийти на допомогу. Даний вид взаємодії можливий лише тоді, коли обидві людини

PDF created with pdfFactory Pro trial version [www.pdffactory.com](http://www.pdffactory.com)